

9.KLAŠU SKOLĒNU KARJERAS PLĀNOŠANAS PRASMES 9TH GRADE STUDENTS' CAREER PLANNING SKILLS

Sandra Slišāne

LBTU IITF 2. kursa maģistrante

Baiba Briede

profesore, vadošā pētniece, Dr.paed.

Abstract: career education and counseling methodology for 9th grade students reveals the relevance of the research. It follows the European Lifelong Guidance Policy Network (ELGPN) guidelines on the importance of career management skills to manage your learning and working life path. The methodology consists of several lessons in which 9th grade students' complete tasks, take the tests and play a career game in order to develop their career planning and management skills. The aim of the study is to determine the career planning skills of 9th grade students before and after using the career education and counseling methodology. To achieve the goal, theoretical analysis and 86 students' survey were used. Mathematical data processing was performed using the Mann-Whitney U test. The main conclusion is that there are significant differences in students' answers depending on the methodology used. The significance of the results stems from the conclusion that the applied career education and counseling methodology helps to develop the career management skills of 9th grade students.

Atslēgas vārdi: karjeras izglītības un konsultēšanas metodika pamatskolā, karjeras plānošana un vadība, karjeras vadības prasmes

Ievads

Karjeras vadības prasmes ir prasmju kopums, ar kura palīdzību cilvēks pats vada savas izglītības un darba gaitas, apkopojot, analizējot un organizējot ar sevi, izglītību un nodarbinātību saistīto informāciju (Karjeras attīstības atbalsta..., 2019).

Raksta autore atzīst, ka mūsdienu strauji mainīgajā pasaulē, kurā tehnoloģijas un sabiedrība attīstās lielā ātrumā un mainās darba un izglītības koncepcijas, konsekventa karjeras vadības prasmju apgūšana kļūst par galveno līdzekli veiksmīgam startam profesionālajā dzīvē:

- personības stipro pušu un īpašību apzināšana ļauj jauniešiem labāk izprast savas tieksmes, intereses un unikālās īpašības, kas savukārt palīdz jauniešiem izdarīt pamatotāku karjeras izvēli;
- darba tirgus tendenču izzināšana par pašreizējām un nākotnes tendencēm darba tirgū ļauj jauniešiem pielāgoties mainīgajiem apstākļiem un izvēlēties profesijas, kas būs pieprasītas nākotnē;
- prasmju attīstīšana, lai izvēlētos izglītības ceļu: zināšanas par to, kā strukturēt savu izglītību, kādas prasmes attīstīt un kā izvēlēties izglītības iestādes, palīdz skolēniem ietaupīt laiku un resursus, padarot viņu mācības mērķtiecīgākas.

Tāpēc karjeras vadības prasmju apgūšanai pamatskolā ir īpaša nozīme, lai sagatavotu skolēnus profesionālā ceļa izvēlei un, lai viņi varētu pieņemt apzinātus lēmumus par savu izglītību un karjeru.

Raksta autore izstrādāja *Karjeras izglītības un konsultēšanas metodiku* sekojošo 9.klašu skolēnu karjeras vadības prasmju attīstīšanai:

- pašizpēte;
- karjeras plānošana un vadība;
- komunikācijas prasme;
- problēmu risināšana un lēmumu pieņemšana;
- ātrās mācīšanās prasme.

Raksta ietvaros tiek skatīta *Karjeras plānošana un vadības prasme*. Tā veido strukturētu procesu, kas dod skolēniem iespēju pārņemt kontroli pār savu karjeras trajektoriju un ietver vairākus posmus, kurus raksta autore identificē, kā karjeras plānošanas un vadības prasmes rādītājus:

- *karjeras mērķu un uzdevumu noteikšana*: karjeras mērķu un uzdevumu noteikšanas posmā tiek noteikts, ko indivīds vēlas sasniegt savā karjerā gan īstermiņā, gan ilgtermiņā;

- *karjeras stratēģijas izstrāde*: pēc mērķu noteikšanas, ir svarīgi izstrādāt stratēģisku plānu, kurā izklāstīts, kā tiek plānots sasniegt izvirzītos mērķus. Tas var ietvert savu pašreizējo prasmju un pieredzes novērtēšanu, trūkumu apzināšanu, karjeras virzienu un iespēju izpēti un nepieciešamo soļu noteikšanu, lai virzītos uz priekšu;
- *rīcības plāna izveide*: kad stratēģija ir izstrādāta, ir pienācis laiks izveidot detalizētu rīcības plānu, kurā izklāstīti konkrēti uzdevumi un darbības, kas jāveic, lai pietuvotos saviem karjeras mērķiem. Tas varētu ietvert jaunu prasmju apgūšanu, atbilstošas pieredzes iegūšanu, kontaktu dibināšanu ar nozares profesionāļiem vai tālākizglītības turpināšanu;
- *procesa novērtēšana*: regulāri novērtējiet savu progresu attiecībā pret mērķiem un uzdevumiem. Tas varētu ietvert sasniegumu izsekošanu, rezultātu mērīšanu, atsauksmju pieprasīšanu no mentoriem vai kolēģiem un savas pieredzes atspoguļošanu;
- *mērķu un plānu koriģēšana*: dzīve ir dinamiska, un laika gaitā prioritātes var mainīties. Ir svarīgi periodiski pārskatīt un koriģēt savus karjeras mērķus un rīcības plānus, lai ņemtu vērā jebkādas izmaiņas personīgajos apstākļos, intereses vai ārējos faktorus, piemēram, izmaiņas darba tirgū vai nozares tendences (Career Management Skills, 2024).

Pētījuma mērķis: konstatēt 9. klašu skolēnu karjeras plānošanas prasmes pirms un pēc karjeras izglītības un konsultēšanas metodikas izmantošanas.

Pētījuma uzdevumi:

- apkopot pētījuma rezultātus par skolēnu mācīšanās iecerēm pēc 9.klases absolvēšanas;
- apstrādāt, analizēt iegūtos datus;
- izstrādāt secinājumus par skolēnu mācīšanās ieceres rezultātiem.

Materiāli un metodes

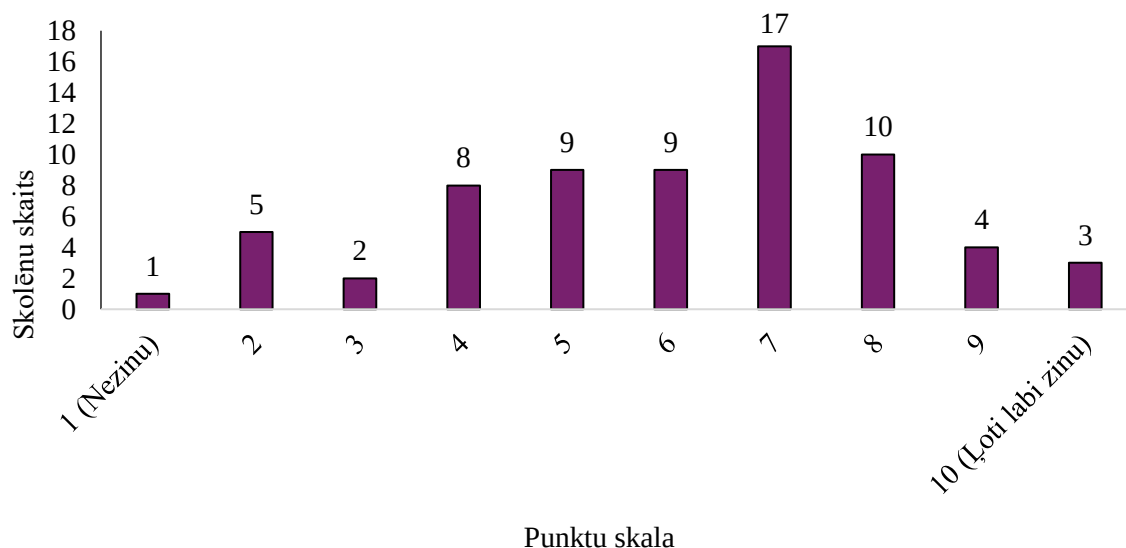
Lai izpētītu 9. klašu skolēnu karjeras plānošanas prasmes attīstību ar metodiku palīdzību, raksta autore sagatavoja elektronisko aptauju. Pētījumā piedalījās Mārupes pamatskolas 9. klases skolēni, no kuriem 68 izglītojamie aizpildīja anketu pirms karjeras izglītības un konsultēšanas metodiku pielietošanas, 59 izglītojamie - pēc metodiku pielietošanas. Pētījuma rezultāti tika apkopoti un analizēti. Datu apstrādei tika izmantots Manna – Vitneja U tests, lai noskaidrotu kāda sakarība pastāv starp 9. klašu skolēnu atbildēm pirms un pēc metodikas izmantošanas. Tika formulēti secinājumi par karjeras vadības prasmju attīstības metodikas lietderību.

Pētījuma metodes:

- 1) teorētisko pētījumu metodes (karjeras izglītības tematikas zinātniskās un metodiskās literatūras analīze un apkopošana, pētījumam saistošu normatīvo dokumentu analīze);
- 2) empīrisko pētījumu metodes:
 - datu ieguves metode: elektroniskā aptauja;
 - datu apstrādes metodes: Manna – Vitneja U tests.

Rezultāti un diskusija

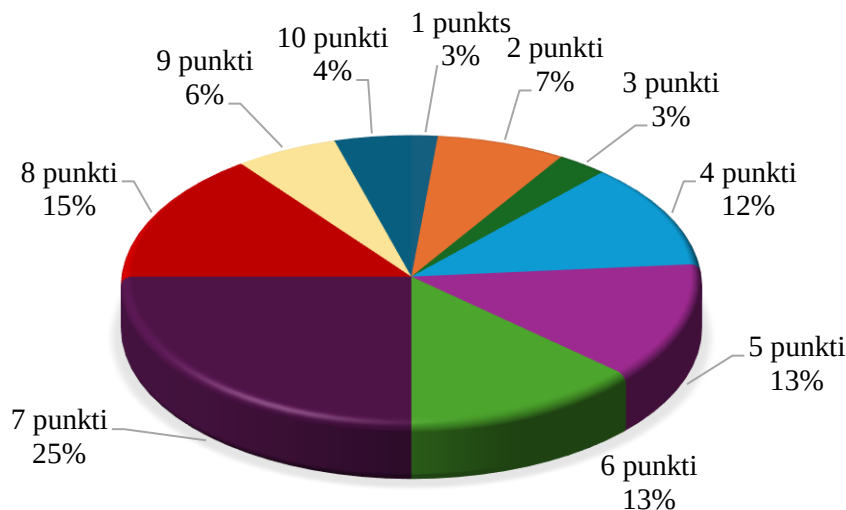
Analizējot aptauju rezultātus un respondentu atbildes uz jautājumu “Vai Tu šobrīd zini, ko mācīties pēc 9. klases?”, kas tika uzdots pirms metodikas izmantošanas, tika novērots, ka liela daļa skolēnu nezina par saviem nākotnes plāniem. Tikai daži skolēni jūtas pārliecināti un atzīmē visaugstākos skalas punktus (skatīt 1. att.). Respondentu atbildes uz jautājumu “Vai Tu šobrīd zini, ko mācīties pēc 9. klases?”, pirms metodikas izmantošanas (pēc punktu ranžējuma 1 - zemākais vērtējums ... 10 - augstākais vērtējums).

1. att. 9. klašu skolēnu izpratne, ko mācīties pēc pamatskolas absolvēšanas pirms karjeras izglītības un konsultēšanas metodikas izmantošanas

Aptaujas rezultāti liecina arī par to, ka daudzi skolēni 9. klases sākumā vēl nav gatavi aizdomāties par savām izvēlēm. Jautājumi par nākamo izglītības iestādi viņiem vēl netiek aktīvi uzdoti, skolēni nejūt apkārtējo un apstākļu spiedienu un atliek lēmumu uz vēlāku laiku.

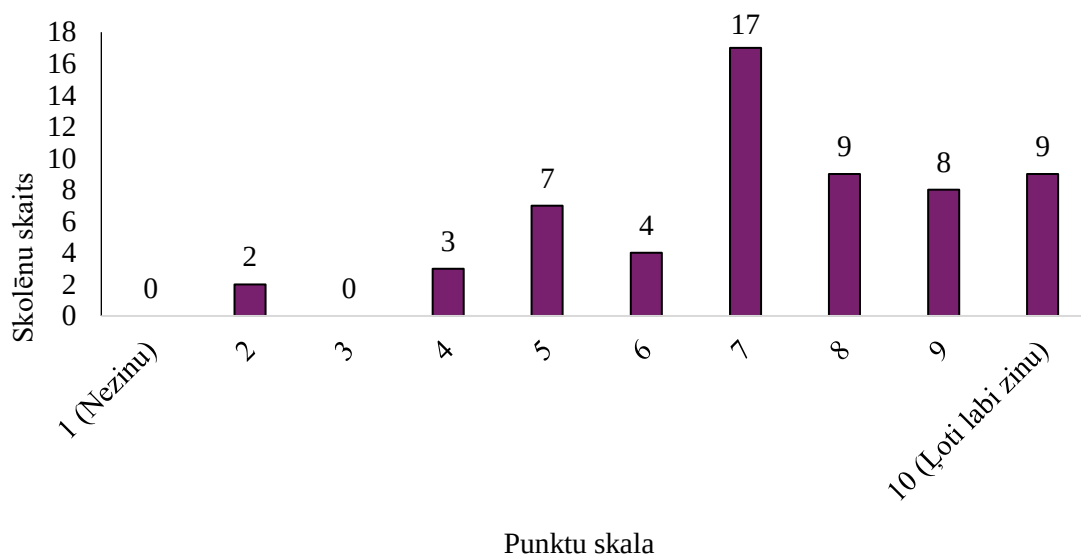
Skolēnu atbilžu īpatsvars procentos uz jautājumu “Vai Tu šobrīd zini, ko mācīties pēc 9. klases?” pirms metodikas izmantošanas parādīts 2. attēlā.

2. att. 9. klašu skolēnu izpratne, ko mācīties pēc pamatskolas absolvēšanas pirms karjeras izglītības un konsultēšanas metodikas izmantošanas, atbilžu īpatsvars %

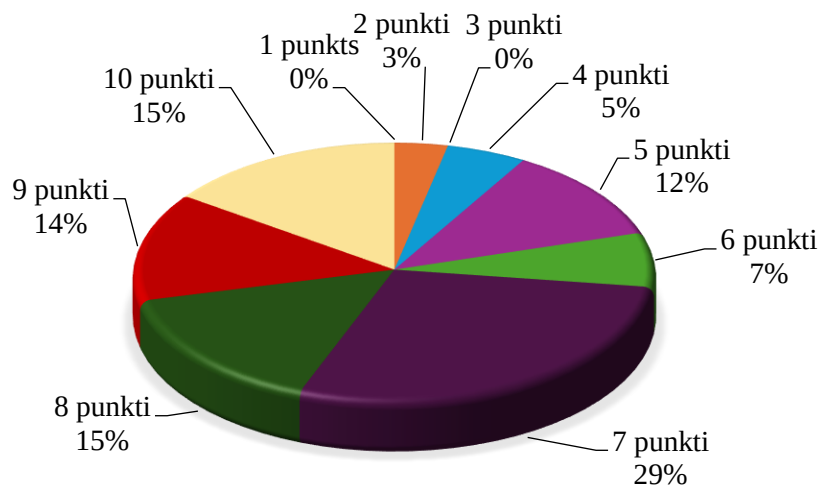
Pārskatot aptaujas rezultātus un respondentu atbildes uz jautājumu “Vai Tu šobrīd zini, ko mācīties pēc 9. klases?”, kas tika uzdots pēc metodikas izmantošanas, tika konstatēts, ka uzlabojās situācija ar skolēnu skaidrību par nākotnes plāniem (skatīt 3. att.). Būtiski samazinājās skolēnu skaits, kuri nezina, kuru mācību iestādi izvēlēties kā nākamo. Pēc raksta autore domām, daudzi skolēni nav atzīmējuši lielākus novērtējuma skalas punktus, jo plāno iestāties vairākās mācību iestādēs, un tikai pēc iestāšanās rezultātiem, izvēlēties sev piemēroto.

Skolēnu atbilžu uz jautājumu “Vai Tu šobrīd zini, ko mācīties pēc 9. klases?”, pēc metodikas izmantošanas (pēc punktu ranžējuma 1 - zemākais vērtējums ... 10 - augstākais vērtējums)

3. att. 9. klašu skolēnu izpratne, ko mācīties nākotnē pēc karjeras izglītības un konsultēšanas metodikas izmantošanas

Skolēnu atbilžu īpatsvars procentos uz jautājumu “Vai Tu šobrīd zini, ko mācīties pēc 9. klases?” pēc metodikas izmantošanas atspoguļots 4. attēlā. Skolēni nav atzīmējuši 1. un 3. punktus, tāpēc tie netiek parādīti diagrammā. Analizējot skolēnu atbildes, tiek konstatēts, ka lielākai daļai no skolēniem kļuva skaidrs, par to, ko viņu vēlās mācīties pēc pamatskolas absolvēšanas.

4. att. 9. klašu skolēnu izpratne, ko mācīties nākotnē pēc karjeras izglītības un konsultēšanas metodikas izmantošanas, atbilžu īpatsvars %.

Saistībā ar pētījumu tika veikta 9. klašu skolēnu anketēšana pirms un pēc karjeras izglītības un konsultēšanas metožu izmantošanas. Respondentiem tika uzdots jautājums “Vai Tu šobrīd zini, ko mācīties pēc 9. klases?”. Rezultātu matemātiskajai apstrādei tika izvēlēts Manna-Vitneja U kritērijs, jo

izlases ir salīdzinoši nelielas un nebija jāizmanto normālā sadalījuma piemērošana. Aprēķins veikts ar statistikas analīzes programmas IBM SPSS palīdzību (Paura & Arhipova, 2002).

Tika salīdzinātas divas neatkarīgas izlases, kuras piederēja vienai ģenerālkopai. Aprēķini tika veikti, izmantojot ranžētus datus. Tika izvirzīta nulles hipotēze, ka abām izlasēm ir vienādas mediānas un alternatīvā hipotēze, ka mediānas nav vienādas (skatīt 1. tabulu).

1. tabula

Manna-Vitneja U kritērija statistika par skolēnu mācīšanās iecerēm pēc 9. klases

Datu grupas	N	Vidējais rangs	Rangu summa
Pirms metodikas lietošanas	68	54.77	3724.50
Pēc metodikas lietošanas	59	74.64	4403.50
Kopā	127		
Manna-Vitnija U kritērijs		1378.500	
Vilkoksona W		3724.500	
Z (standartvērtība)		-3.077	
p-vērtība		0.002	

Pēc 1. tabulas redzamajiem datiem, var secināt, ka ir novērojama statistiski nozīmīga atšķirība. Tā kā $p\text{-vērtība} = 0.002 < 0.05$, tad ar varbūtību 95% var secināt, ka var noraidīt nulles hipotēzi un pieņemt alternatīvo hipotēzi, ka mediānas nav vienādas. Līdz ar to var secināt, ka respondentu atbildēs ir būtiskas atšķirības pēc metodikas lietošanas.

Pēc European Lifelong Guidance Policy Network (ELGPN) definīcijas, karjeras vadības prasmes ir kompetenču (zināšanu, prasmju, attieksmju) kopums, kas ļauj iedzīvotājiem jebkurā vecumā vai attīstības posmā pārvaldīt savu mācību un darba dzīves ceļu. Politikā tiek atzīmēts, ka “zināšanas, prasmes un attieksmes attiecas uz personisko vadību, mācību vadību un karjeras vadību. Personīgās vadības piemēri ir pašizziņa par savām spējām un interesēm, pašnovērtējums, sociālās prasmes un plānošana. Mācīšanās vadības piemēri ietver līdzdalību un iesaistīšanos mācībās, kā arī izpratni par saikni starp sevi, mācīšanos un darbu. Karjeras vadības piemēri ietver informācijas meklēšanu, novērtēšanu un analīzi par mācību un darba iespējām, šīs informācijas sasaisti ar pašizziņu, karjeras lēmumu pieņemšanu un veiksmīgu pāreju. Zināšanas, prasmes un attieksme laika gaitā attīstās, un dažādos dzīves posmos ir atšķirīgas prasības attiecībā uz kompetenču apguvi. Dažas no šīm prasmēm ir vispārīgas visās dzīves situācijās; citas ir specifiskas mācīšanās un darba identitātes veidošanai un lēmumu pieņemšanai” (Guidelines for Policies..., 2015).

Ir svarīgi veicināt karjeras vadības prasmes, jo kā minēts Eiropas komisijas mūžizglītības politikas pamatnostādnes, karjeras identitātes veidošanās ir nepārtraukts attīstības process, kas ilgst no pirmajiem dzīves gadiem. Formālās izglītības un apmācības kontekstā, karjeras vadības prasmju mācīšana un apguve veicina līdzdalību un iesaistīšanos mācībās, mācīšanās snieguma uzlabošanu, virzību uz darbu un tālākizglītību, kā arī uzlabo indivīda nodarbinātības iespējas. Karjeras vadības prasmju attīstīšana veicina darbaspēka attīstību, uzņēmumu veikspēju, karjeru un darbu individuālo iedzīvotāju karjeras un darba gaitu, kā arī viņu pastāvīgas nodarbinātības iespējas. (Proposal for a Council..., 2018)

Secinājumi

1. Skolēnu sniegtās atbildes uz aptaujas anketas jautājumiem palīdzēja izprast 9.klašu aktualitātes karjeras jautājumā un novērot izmaiņas pielietojot izstrādāto karjeras izglītības un konsultēšanas metodiku. Pētījuma atziņas un izstrādātās metodikas kalpos kā noderīgs materiāls pusaudžu karjeras vadības prasmju attīstībai.

2. Daudzi skolēni nav atzīmējuši lielākus novērtējuma skalas punktus pēc metodikas lietošanas, jo plāno iestāties vairākās mācību iestādēs, un tikai pēc iestājekseminu rezultātiem, izvēlēties sev piemēroto.
3. Izvērtējot pētījuma rādītājus, novērojama statistiski nozīmīga atšķirība. Pamatojoties uz to, ka $p\text{-vērtība} = 0.002 < 0.05$, tad ar varbūtību 95% tika secināts, ka var noraidīt nulles hipotēzi un pieņemt alternatīvo hipotēzi, ka mediānas nav vienādas. Līdz ar to tika secināts, ka skolēnu atbildēs būtiskas atšķiras pēc metodikas lietošanas.

Bibliogrāfija

1. *Career Management Skills*. (2024). Retrieved from <https://www.skillsyouneed.com/ps/career-management-skills.html>
2. *Guidelines for Policies and Systems Development for Lifelong Guidance: A Reference Framework for the EU and for the Commission*. (2015). Jyväskylä: ELGPN.
3. Karjeras attīstības atbalsta pasākumu plāna paraugs vispārējās vidējās izglītības iestādēm. (2019). Rīga: VIAA. Ielādēts no <https://www.viaa.gov.lv/lv/media/2541/download?attachment>
4. Paura, L., & Arhipova, I. (2002). *Neparametriskās metodes*. Jelgava: LLU.
5. *Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for LifeLong Learning*. (2018). Brussels: European Commission. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018SC0014&from=EN>